JAARGANG 10, NUMMER 4, DECEMBER 1996

SCHOUTAMBT EN HEERLIJKHEID

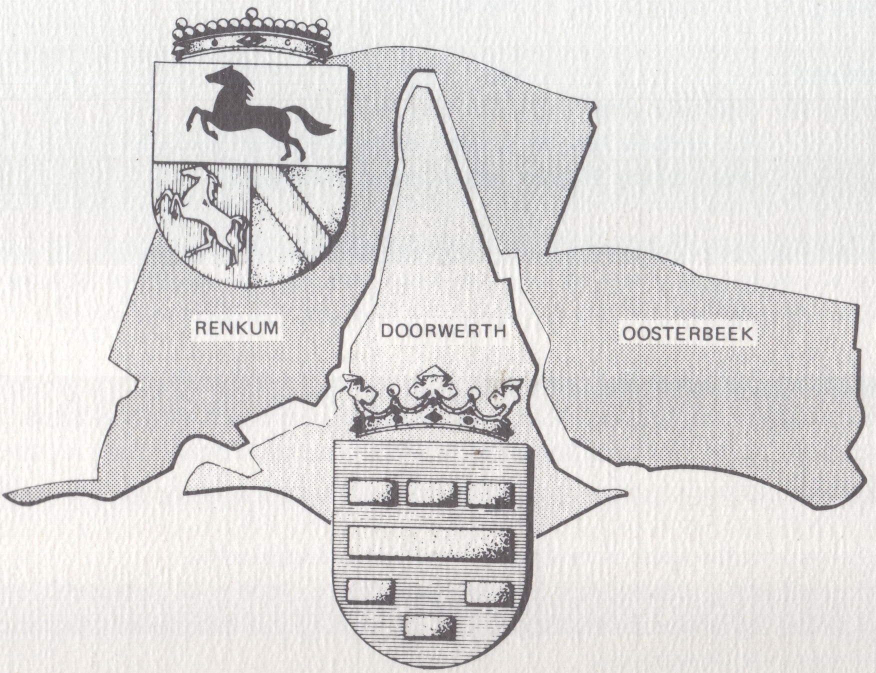

UITGAVE VAN DE STICHTING VOOR HEEMKUNDE IN DE GEMEENTE RENKUM

SCHOUTAMBT EN HEERLIJKHEID is een uitgave van de Stichting voor Heemkunde in de gemeente Renkum en verschijnt viermaal per jaar.

Redactie: C. Burgsteijn, U.G. Anema, C. Meijer, drs. R.P.G.A. Voskuil

Redactie-adres: Wilhelminastraat 15 6862 HA Oosterbeek tel 026-3336437

Contactpersonen voor:
Renkum en Heelsum:
C. Burgsteijn, Dorpsstraat 104 6871 AP Renkum, 0317-313209
Wolfheze:
U.G. Anema, Lawijckerhof 8, 6874 AT Wolfheze, 026-4821392
Oosterbeek:, Doorwerth en Heveadorp:
C. Meijer, zie redactie-adres

Jaargang 10, nummer 4, december 1996

Inhoud:

p. 61-92 *200 jaar familiegeschiedenis in Renkum; het verhaal van de nazaten van Hermanus Karsch door Henny Karsch en Annelies Hoogmoed*

Stichting voor Heemkunde in de gemeente Renkum
De stichting heeft als doel het bestuderen van, en belangstelling wekken voor, de geschiedenis van de gemeente Renkum met haar vijf dorpen.

Stichting Museum Veluwezoom
De stichting heeft als doel het verzamelen en exposeren van beeldende kunst die in de gemeente Renkum en elders aan de Veluwezoom is ontstaan.

Een informatiefolder is verkrijgbaar op het redactie-adres.
Donatiebedrag: minimaal f 15, - per jaar (f 25,- voor twee personen), over te maken op postbankrekening 84 77 14 t.n.v. penningmeeester Stichting Heemkunde Oosterbeek.
Overname van gehele of gedeelte van artikelen uit deze uitgave is slechts toegestaan met vermelding van de bron.

200 jaar familiegeschiedenis in Renkum
het verhaal van de nazaten van Hermanus Karsch

verteld en geïllustreerd door Henny Karsch
geschreven door Annelies Hoogmoed

Inleiding

Henny Karsch (geboren in Renkum in 1934) behoort tot de zesde generatie van haar familie die in Renkum woont. Onafgebroken sinds 1777 woonden haar voorouders hier. Zij kan de plek aanwijzen waar het huisje aan de Molenbeek van haar betoudovergrootouders stond, het bouwland aanwijzen waar haar overgrootvader rogge zaaide, langs de koffiehuizen gaan waar haar overgrootmoeders waardin waren, de weg naar de hei lopen die haar grootvader als 11-jarige jongen met zijn schapen liep, het huis aanwijzen waar de kruidenierswinkel was van haar ouders. Behalve de evacuatie was er voor haar familie nooit een reden om uit Renkum te vertrekken.

Zij hoorde thuis familieleden vaak vertellen over vroeger. Er zijn allerlei familieverhalen van mond tot mond overgeleverd. Het zijn geen complete verhalen maar fragmenten. Het zijn als het ware stukjes van een puzzel die door elkaar liggen. Bovendien zijn er veel stukjes kwijt. Toch vonden wij het de moeite waard om deze familiegeschiedenis te reconstrueren. Om er een chronologisch verhaal van te kunnen maken hebben wij naar bronnen gezocht. Er zijn gelukkig documenten bewaard gebleven zoals: trouwakten, een notariele akte van een veiling, overlijdensakten, geboorteaankondigingen. In oude kranten vonden wij familieberichten en advertenties.

De geschiedenis van haar familie in Renkum begint met de eerste geschreven bron die we hebben kunnen vinden, de trouwakte van haar betoudovergrootouders uit 1777. Omdat de familie Karsch erg uitgebreid is, hebben we ons beperkt tot de rechte lijn van haar ouders, groot-, overgroot-, betovergroot-, en betoudovergrootouders. Henny Karsch vertelt in het navolgende het verhaal van haar voorouders vanaf het moment dat zij zich in Renkum vestigden.

De beek: meer dan 100 jaar woonde de familie Karsch aan de Molenbeek.

1 Hoe het begon: een Wanderer strijkt in Renkum neer

Mijn ouders waren neef en nicht. Mijn betoudovergrootvader van zowel vaders- als moederskant was Hermanus Karsch (ca.1754 - 1826)[1]. Hij was rondtrekkend slachter en trok van boerderij naar boerderij om vee te slachten. Hij was geen Renkumer, hij groeide op in Swanenberg in Duitsland, in de buurt van Nijmegen.
In die tijd was het heel gewoon rondtrekkend arbeider of ambachtsman te zijn. Landarbeiders zochten het seizoenwerk op: maaien, hooien, rapen, houthakken, al naar gelang het seizoen werk bood.
Zo is het mogelijk dat Hermanus Karsch in de buurt van Renkum verzeild raakte waar hij Wilhelmina Wolbrink [1738-1830] tegenkwam met wie hij in 1777 trouwde. Zij vestigden zich toen in Heelsum, maar daarover is verder niets bekend.
Wilhelmina was 16 jaar ouder dan haar man en 40 jaar toen zij trouwde. Toch kregen zij tussen 1780 en 1794 zeven kinderen. Mijn betovergrootvader Johannes was de jongste, geboren in 1794 toen zijn moeder 56 jaar was[2]!

Ik weet van mijn Duitse betoudovergrootvader alleen dat hij de geloofsopvattingen van Johannes Huss meebracht. Zijn vader heette ook Johannes en in onze familie is deze naam veelvuldig gebruikt voor zonen, al werd de roepnaam vaak Janus. Mijn grootouders hadden nog een portret van Johannes Huss in de kamer hangen. Zij voelden zich verwant aan de hernhutters. Mijn familie is altijd godsdienstig geweest, zij waren hervormd of gereformeerd.

In 1803 kochten Hermanus en Wilhelmina voor f 100,- een arbeiderswoninkje met een klein hofje van Jan Broekhuysen. Het lag aan de Molenbeek, achter de Kosterie op de smalle strook grond tussen de beek en de Oude Molenweg (nu Onder de Bomen). Het huisje had de naam Engelshof en grensde aan de zuidzijde 'aan het getimmer van Willem Blom'[3].

Renkum was rond 1800 een klein boerendorp, met zo'n honderd boerderijtjes. De bewoners leefden van landbouw en schapenhouderij[4]. Hermanus kennelijk niet, om het huis was weinig grond, al kan

hij elders een stukje grond gehuurd hebben. Hij zal zijn beroep slachter (zoals dat in de trouwakte staat) in de wijde omgeving hebben voortgezet. Huisslachtingen waren toen de normale gang van zaken. Ieder hield zijn eigen varkens, geiten, kippen. Slachten deden de mensen zelf of zij lieten de slachter komen. November is van oudsher de slachtmaand; een feestmaand want door de slacht komen er lekkernijen op tafel gemaakt van slachtafval: balkenbrij, bloedworst, appels in varkensvet met suiker bestrooid. Het grootste deel van de slacht werd ingemaakt, gezouten of gerookt - worst, spek, hammen, karbonaden - en bewaard als wintervoorraad. Vermoedelijk kreeg Hermanus zijn loon voor een groot deel in natura uitbetaald.

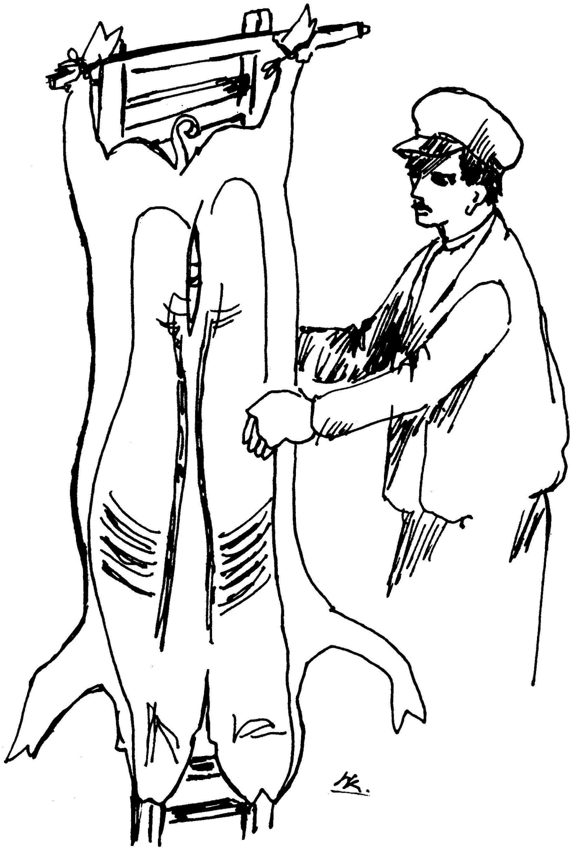

Huisslachting, varken op leer.

De Engelshof en het buurhuis van Willem Blom waren eenvoudige arbeiderswoninkjes. Dat is op te maken uit de kadasterkaart van 1832 waarin opgenomen de belastingaanslag voor gebouwde eigendommen. Beide huisjes staan voor drie gulden per jaar genoteerd, de laagste aanslag op de lijst. Toch van enige waarde, er zullen krotten geweest zijn die geen waarde hadden en niet werden aangeslagen.
In ieder geval is De Engelshof voor mijn familie erg belangrijk geweest. Het is familiebezit geweest van 1803 tot en met 1928.

2 De tweede generatie: getroffen door kindersterfte

In die tijd (1832) zijn mijn betoudovergrootouders al overleden, in het huis woonde hun zoon Johannes (geboren in 1794).
Johannes zal wel een beetje onderwijs hebben gehad, de school was immers om de hoek; in de kosterie werd les gegeven. Al mijn familieleden konden schrijven, tenminste ze ondertekenen akten met hun naam terwijl mede-ondertekenaars kruisjes zetten omdat zij de schrijfkunst niet machtig waren.
We kunnen aannemen dat hij al jong is gaan werken, met zijn vader mee als hulpje. Van hem zal hij het vak geleerd hebben want ook hij wordt slachter.
Johannes trouwde in 1818 op 23-jarige leeftijd met de 27-jarige dienstbode Gerritje Nuyen/Westhoff. Johannes is van beroep slager - zo staat in de trouwakte.
Johannes en Gerritje kregen negen kinderen maar zijn zwaar getroffen door het sterven van hun kinderen. Zeker vier kinderen stierven als zuigeling of peuter. Het jaar 1830 moet voor hen een rampjaar geweest zijn; zij verloren dat jaar drie kinderen. Ook oma Wolbrink - bij wie het gezin inwoonde - overleed dat jaar, 92 jaar oud. (zie het familie-overzicht op blz. 88).
Een van de gestorven kinderen was een pasgeboren meisje Jacomina, haar tweelingbroer Johannes (1830-1890) werd mijn overgrootvader.
De andere twee kinderen stierven vermoedelijk aan een besmettelijke ziekte, dat kan mazelen geweest zijn of de zeer besmettelijke cholera die toen heerste, in de volksmond 'rooie loop' geheten. Het is goed mogelijk dat Johannes die overal huisslachtingen deed, een ziekte

mee naar huis heeft genomen. Mensen hadden toen nog weinig weet van hygiëne alhoewel de familie zich altijd door en door bewust is geweest van de gevaren van besmetting via dieren. Van generatie op generatie is altijd strikt de bijbelse regel nageleefd dat je geen bloed moet eten: *'Alles wat zich roert, wat leeft, zal u tot spijze zijn. Ik heb het u alles gegeven evenals het groene kruid. Alleen vlees met zijn ziel, zijn bloed, zult gij niet eten.'* (Genesis 8)
Bloedworst en rood vlees werden nooit gegeten.

Johannes bleef met zijn vrouw Gerritje zijn hele leven in het ouderlijk huis wonen, terwijl hij tevens het beroep van zijn vader voortzette. Het is tragisch te zien dat zij driemaal een zoon Hendricus noemen, alle drie de zonen sterven jong. Van twee kinderen weten we alleen het geboortejaar zodat van slechts twee kinderen de lijn verder te volgen is. Jacob (1824-1894) trouwt in 1849 met Jenneke van den Born, maar dat valt buiten dit verhaal. Ik ken alleen het verhaal van mijn overgrootvader Johannes (1830-1890).

3 De derde generatie: pachter van Everwijnsgoed en het Koffiehuis E. van der Born

Mijn overgrootouders Johannes Karsch (1830-1890) en Luitje van Dreven (1827-1915?) dochter van een tabakker uit Wageningen trouwden in 1854. Hoe zij elkaar hebben ontmoet is een bekend familieverhaal.
Zij hadden elkaar pas kort voor hun trouwen ontmoet. Luitje was lopend op weg van Wageningen naar Nijmegen, naar een nieuw dienstje ergens in de huishouding. Onderweg kreeg zij een lift van voerman Johannes Karsch. Luitje is nooit in Nijmegen aangekomen, maar in Arnhem gebleven en korte tijd later getrouwd met Johannes. Johannes was geen slachter, in de trouwakte staat dat hij voerman was.
Vermoedelijk heeft overgrootvader Johannes het werk aangepakt dat voorhanden was en waar op dat moment iets mee te verdienen was: voerman of landbouwer. Veel mensen hadden meer dan één beroep, combinaties van beroepen was in die tijd heel gewoon[5].

Het echtpaar kreeg tien kinderen waarvan er drie als zuigeling stierven. De eerste twee kinderen - een tweeling, dat zit in de familie - overleden op respectievelijk één- en tweejarige leeftijd.
Hun derde kind, Johannes werd in 1863 geboren, hij is de vader van mijn vader. Hun jongste zoon Hermanus, is de vader van mijn moeder. (Mijn ouders waren zoals gezegd neef en nicht.) Over de beide zonen Johannes en Hermanus zal ik straks meer vertellen. Daartussen zaten nog Hanneke, Gerrit, Zweer, Jantje en Gerritje[6].

Ook dit echtpaar woonde op De Engelshof, dat weten we omdat Johannes in 1867 met enkele andere bewoners van gronden aan de beek een verklaring aflegt bij Gedeputeerde Staten. Deze bewoners waren eerst tegen de vestiging van een stroopapierfabriek aan de beek geweest, nu verklaren zij zich niet te zullen verzetten tegen het oprichten van zo'n stroopapierfabriek bij de beek door A. van den Heuvel en A. Pannekoek. Zij verlangen wel dat het water van de beek bruikbaar blijft als drinkwater[7].

In 1882 neemt Johannes een belangrijk besluit; hij pacht voor een periode van zes jaar de boerenhofstede het Everwijnsgoed[8] van Jonkheer Mr. F.J.C. Schimmelpenninck. Dit is een bedrijf met 22 hectare bouwland en weiland. Hij moet f 500,- pacht per jaar betalen. Voorts moet de huurder onder meer: alle gebouwen en bruggen onderhouden voor eigen rekening, heggen snoeien, beken schoonhouden (biezen en pollen wegsnijden). Hij moet het bouwland behoorlijk bemesten en schoonhouden en molshopen verwijderen. Hij moet vijf vrachten voor de verhuurder per jaar doen. Hij moet minstens twee paarden hebben en honderd schapen en tien stuks jarig hoornvee. Nooit minder!

Een verklaring voor deze grote stap kan zijn dat De Engelshof te klein geworden was. Bij De Engelshof was maar heel weinig grond, een kleine moestuin en een beetje ruimte voor geiten en kippen, meer was er niet. Johannes en Luitje hadden in 1882 vier zonen, de oudste was 19 jaar, en twee grote dochters thuis. Er was werkkracht in huis, en voor al die handen was er - zoals bovenstaande korte opsomming uit het pachtcontract aangeeft - op Everwijnsgoed genoeg te doen.

Het Everwijnsgoed omvatte: een woonhuis met achterhuis, bakhuis, schuur, overdekte mestvaalt, twee bergen, twee schapenhokken, tuin, weide en bouwlanden.
In de verhuur is niet inbegrepen het houtgewas en de jacht op de verhuurde gronden, de vrije toegang tot het goed en zeker niet het hakken of vervoeren van hout. De pachter mocht geen blad wegnemen en geen strooisel weghalen.
De jaarlijkse huurprijs is f 500,- te betalen in twee termijnen: november en februari. Bij vertraging zal 10% boete worden berekend[9].

Het Everwijnsgoed aan de Bennekomseweg in Renkum.

Johannes en Luitje pachtten Everwijnsgoed dus van 1882-1889. De Engelshof hielden ze aan en werd waarschijnlijk verhuurd. Om Everwijnsgoed te kunnen pachten waren twee borgen nodig: dit waren Gerrit van Brugge, varkensslager uit Wageningen en Jan Arnoldus van Rennes koster te Renkum, hun oude buurman.

Johannes verbouwde er rogge. In de Wageningsche Courant staat een advertentie van de rogge die hij te koop aanbiedt[10].
Zoon Hermanus (geboren 1872), die mijn grootvader zou worden, moest gelijk meehelpen op de boerderij. Als 11-jarige jongen was het zijn taak om met de schapen naar de hei te gaan. Hij haalde de schapen 's ochtends uit de schaapskooi, liep er mee naar de hei, bleef daar de hele dag en 's avonds bracht hij de kudde weer terug naar de kooi. Natuurlijk leverde de wol geld op, maar schapen werden vooral gehouden om de mest die de beesten in de kooi produceerden. Dit werd er uitgeschept en over het land verspreid. De kooi stond daarom ook dicht bij het bouwland en niet op de hei. Op de hei leerde Hermanus schapen scheren, breien en bijen houden.

Na zes jaar loopt het pachtcontract af, de familie Karsch verlengt het niet, maar vertrekt van Everwijnsgoed.
Johannes Karsch pacht het Koffiehuis E. van der Born bij de kerk aan de Kerkstraat in Renkum[11]. Ze zijn daar niet gaan wonen. Ook zijn ze niet teruggegaan naar De Engelshof; de familie-overlevering zegt dat Johannes en Luitje zich in een huisje bij de oude tol aan de Utrechtseweg bij de (latere) Van Ingenweg hebben gevestigd. Waar precies heb ik niet kunnen achterhalen. Een jaar later in 1890 overlijdt Johannes na een kort ziekbed[12].

Waarom ze stoppen met het boerenbedrijf is niet bekend, het is gissen naar de reden. Was Johannes Karsch te oud - hij was na afloop van het pachtcontract 59 jaar - of liet zijn gezondheid het niet toe om het op Everwijnsgoed nog zes jaar verder te kunnen brengen? Mijn ouders vertelden het verhaal van ziekte onder de schapen, waardoor zij financiële tegenspoed hadden. Het kan ook zijn dat de werkkracht van de kinderen niet meer voldoende was. Een zoon (Zweer) was in 1885 op 18-jarige leeftijd gestorven, zoon Gerrit trad in dienst bij

Herman, de jongste, ging met de schapen de hei op.
Alleen in de winter ging hij naar school.

Met de schapen naar de heide, het werk van de 11-jarige Hermanus.

Jonkheer Schimmelpenninck en kwam op de andere boerderij van de Keijenberg te wonen 'De Beken'; hij was palfrenier (tweede koetsier) van de jonkheer. Zoon Hermanus de schaapherder, was te jong (17 jaar) om het bedrijf voort te zetten.
Bij hun vertrek van Everwijnsgoed wordt een veiling van roerende goederen gehouden; gereedschappen, lantaarn, halters, tuigen, kisten, karren, karn, ton, juk, ladders en vele ander gebruiksvoorwerpen worden verkocht als ook een paard, twee koeien en schapen. Het is duidelijk dat er een punt achter het boerenbedrijf gezet wordt. De totale opbrengst is 1208 gulden[13].

Als ik een familietrekje moet noemen van onze familie dan is dat zonder meer de nauwkeurigheid in hun manier van werken. Zo stond Johannes er om bekend dat hij heel gelijkmatig kon zaaien en dat met twee handen tegelijk (dat was heel bijzonder) waardoor het werk vlot gedaan werd. Jonkheer Schimmelpenninck is toen hij al van Everwijnsgoed af was, nog aan huis geweest om te vragen of hij wilde komen inzaaien. Ook het opladen van karren met hooi deed hij nauwkeurig en precies en op zo'n manier dat er geen touw bij aan te pas kwam. Zijn kinderen leerden het op dezelfde wijze.

Weduwe Luitje, ondertussen 63 jaar oud, zet na de dood van haar man de exploitatie van het Koffiehuis E. van der Born voort. Zij moet aan de kost te komen voor zichzelf en haar twee dochters. Samen met haar dochters Jantje en Gerritje is zij waardin, terwijl zoon Hermanus (de schaapherder) nu met eigen paard en wagen vrachtrijder wordt.
Het Koffiehuis E. van den Born was een druk bezocht café. Er werden vergaderingen gehouden en verkopingen en veilingen van onroerend goed, landbouwprodukten en hout. Het café was ook verbonden met de schutterij, de schietbaan lag achter het café. De leden kwamen na afloop van de schietoefeningenen steevast een borreltje halen. Hermanus was een groot liefhebber van de schietsport. Hij had vrij toegang tot de schutterij.

Toch zijn ze er niet lang gebleven want - zegt het overgeleverde verhaal - de dominee (dit moet ds. Cladder of Ynzonides geweest

zijn[14]) was het niet met deze onderneming van Luitje eens. Hij sprak zijn ergernis vanaf de preekstoel uit. Of hij de kerkgangers cafébezoek in het algemeen verbood of dat hij gekant was tegen 'vrouwen achter de tap', weet ik niet. Luitje was in ieder geval streng in de leer en een gehoorzaam kerkgangster. Zij verliet het Koffiehuis omdat het de dominee niet aanstond[15].

De hele familie Karsch was eerder streng in de leer dan licht. Zoon Gerrit vond de hervormde dominee Heijer (van 1908-1916 in Renkum) juist te licht; met kerstmis plaatste deze dominee een kerstboom! Reden voor hem om met zijn gezin de hervormde kerk in Bennekom te bezoeken. De zondagse wandeling naar de kerk ging over het Papenpad...

4a De vierde generatie, moederskant; terug op De Engelshof

Op een gegeven moment zijn Luitje en zoon Hermanus weer teruggekeerd naar De Engelshof. Het was een eenvoudige woning; geen beschoten kap, geen stromend water, wie onder de pannen lag keek naar de sterren, 's winters lag er sneeuw op de kinderbedden op zolder. Warm en koud water werd gehaald bij de wasserij, tegen een kleine vergoeding per week.
Hermanus (1872-193.) zet op De Engelshof het vrachtbedrijf voort dat hij al begonnen was bij Koffiehuis E. van de Born. Hij trouwt (in 1901) met Geertruida Maria Kelderman een dochter van de waardin van de Koude Herberg. Zij was gereformeerd; iets waar haar hervormde schoonmoeder het moeilijk mee heeft gehad.
Er is niet veel fantasie voor nodig om te bedenken hoe deze twee elkaar hebben leren kennen; hij was vrachtrijder van Renkum op Arnhem en visa versa, en kwam twee maal daags langs de Koude Herberg aan de Utrechtseweg. Hij zal er vaak gestopt zijn.

Mijn moeder Luitje, roepnaam Leen, was hun oudste dochter en werd in 1902 geboren.
Het vrachtbedrijf leverde een sober bestaan, mijn grootouders hadden het niet breed. Hermanus deed zijn werk met paard en wagen. Het

was wagen met twee hoge wielen. Onder de wagen was een bak waar de hond in kon liggen. Hermanus haalde en bracht pakjes waar hij langs kwam. Hij reed op Arnhem, op de Jansplaats hadden de vrachtrijders een ontmoetingsplaats; ze namen pakjes van elkaar over en dan gingen ze weer terug. De hond was er altijd bij, hij moest de kar bewaken als de baas de kar alleen moest laten om een pakje in ontvangst te nemen of weg te brengen.

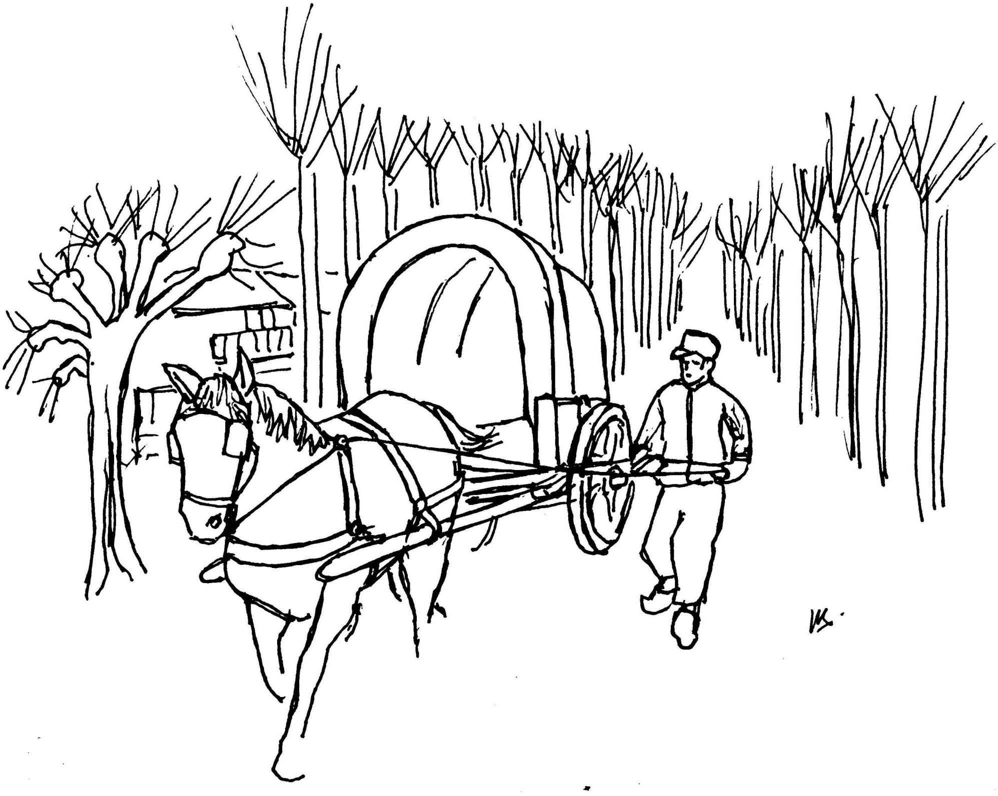

Hermanus, vrachtrijder van Renkum op Arnhem. Hij liep naast de wagen. Hij vervoerde o.a. manden wasgoed van een naar wasserij Peelen.

Het is een keer gebeurd op de Jansplaats dat Hermanus weg was met een pak en de hond op de kar paste. Een andere vrachtrijder liep met een zwaar pak, en om even te rusten zette hij het pak op de wagen van Hermanus en leunde tegen de wagen om te rusten. Daarna wilde hij zijn pak weer oppakken en verder versjouwen. De hond meende echter dat er een pak van zijn baas weggenomen werd en hield de man met vervaarlijk gegrom als een standbeeld op de plaats gevangen.

Hermanus was er de hele dag mee bezig; het tempo lag laag. Hermanus zat zelf niet op de wagen, hij liep er naast om het paard te ontzien. Het paard moest lang mee, een nieuw paard was een enorme investering. Als meisje ging mijn moeder wel eens met haar vader mee. Hermanus is een keer lang ziek geweest, hij lag met longontsteking in het ziekenhuis. Er moest een knecht in dienst genomen worden om het bedrijf gaande te houden.

Ook is het gebeurd dat een paard is doodgebloed, het had zo hard getrokken om een volgeladen wagen een heuvel op te krijgen dat er een ader kapot gesprongen was.

Er waren meer vrachtrijders in het dorp en iedere vrachtrijder had een haam met bellen voor zijn paard. Zo was ieder vrachtrijder al van verre te herkennen aan het geluid van die bellen. Geertruida ging vaak onder de Lindeboom zitten bij de oude Kosterie tot zij in de verte - over de uiterwaarden heen - haar man hoorde aankomen. Die liep dan nog aan de andere kant van het dorp. Zij ging dan naar huis om voor het eten te zorgen. Als vader thuis was en het paard uitgespannen, dan was het eten klaar...
Na de komst van de papierfabriek aan de Rijn in 1913 met o.a. het knarsende luchtspoor, was het met deze rust en met het verre uitzicht over de uiterwaarden gedaan.

De Lindeboom bij de oude Kosterie; een ontmoetingsplaats. Tot 1913 had men daar uitzicht over de uiterwaarden tot aan de Noordberg.

Hermanus had ook een stukje land (gepacht?) op de hoek van de Keijenbergseweg en de Schaapsdrift waar hij klaver verbouwde. Ik weet niet of het daarom 'de Klaverhoek' is gaan heten, of dat het die naam al had. In ieder geval bij zijn huis had hij geen land. Hij verbouwde klaver en zette er zijn bijenkasten neer. De klaver was voer voor de geiten die hij hield, en de bijen leverden hem klaverhoning. Veel Renkumers hielden bijen, maar hadden hun korven op de heide. Dit was dichter bij huis.

'Onder de Bomen' waar mijn grootouders woonden was een katholiek buurtje. De katholieke kerk die er stond werd tot september 1923 gebruikt en daar achter lag het katholieke kerkhof.
Mijn grootouders waren een van de twee niet-katholieke gezinnen. Dat gaf soms toch problemen. Iedere buurt kende toen 'nabuurschap'. Je hielp je buren bij sterfgevallen, geboortes en andere bijzondere gebeurtenissen. Als een van de buurtbewoners overleed, droegen de buurtbewoners de kist naar het kerkhof. Mijn grootvader was zo drager van de kist van katholieke buurtgenoten. Op het katholieke kerkhof aangekomen, knielden allen voor de priester. Hermanus Karsch weigerde steevast voor de geestelijke op het knietje te gaan. Hij bleef recht overeind staan. De pastoor is zelfs thuis op bezoek geweest om hem tot meegaand gedrag te bewegen. Hij weigerde dat principieel. Hij ging niet meer mee het kerkhof op.

Mijn grootouders hebben zich ook ontfermd over een katholiek ongetrouwd zwanger buurmeisje dat haar toevlucht zocht bij baker Geertruida. Ze was uit huis gezet. De pastoor kwam met opgestreken zeil verkondigen dat zij niet bij niet-katholieke familie kon blijven. Een katholiek opvangadres had hij echter ook niet; het meisje is er tot na de bevalling gebleven.

Geertruida heeft altijd gebakerd om een centje bij te verdienen. Zij werkte veel samen met dokter Haverkorn van Rijsewijk. Zij kon dit doen en kon makkelijk van huis af zonder haar eigen kleine kinderen tekort te doen omdat oma Luitje inwoonde. Luitje is tot in haar tachtiger jaren vitaal gebleven en heeft een belangrijk aandeel gehad in het grootbrengen van haar kleinkinderen.

Van dit gezin zijn vaak foto's genomen op het erf van De Engelshof. Die zijn gemaakt door hotelgasten van het nabij gelegen Hotel Campman. Zij trokken er op uit met hun fototoestel. Wandelend langs 'Onder de Bomen' zagen zij dan het kennelijk 'pittoreske Gelderse boerenstulpje' van mijn grootouders, met oma Luitje in traditionele boerendracht, zorgend voor haar kleinkinderen. Zij mochten dan foto's maken en zo nu en dan kreeg de familie er ook een.

Oma Luitje zorgt voor een kleinkind.

Mijn moeder was goed bij de pinken, ze kon goed leren. Ze wilde graag voor boekhoudster leren maar dat kon niet, zij was de oudste en moest gaan werken. Thuis was het erg krap met geld, zoals bij de veel mensen in Renkum. Er was helemaal geen luxe, mijn moeder herinnerde zich dat af en toe spekbokkem op brood een feest was; vader kreeg altijd de kop, iedereen smeerde een klein stukje van de vis uit over brood.

Mijn moeder is na haar schooltijd begonnen als dienstmeisje bij dokter Haverkorn van Rijsewijk. 'Met de kost de deur uit', vlak bij het ouderlijk huis, de dokter woonde vlakbij aan de Dorpsstraat, naast de oude pastorie. De ouders zullen dat een mooie oplossing hebben gevonden, Geertruida kende het doktersgezin goed. Maar mijn moeder kon niet wennen. Zij moest huishoudster Jaantje helpen en met haar op één kamer slapen. Mijn moeder had zo dicht bij huis heimwee!

Ze is toen al gauw als strijkster op de wasserij van Peelen naast hun huis gaan werken. Ze was fijnstrijkster, kant en mutsen en bruidsjaponnen. Zij kon heel goed en secuur strijken - het familietrekje! Zij heeft dit werk jaren gedaan, maar dat hield op toen haar moeder in 1924 op 47-jarige leeftijd overleed aan borstkanker, en mijn moeder thuis de huishouding moest gaan doen. Ze ging toen ook regelmatig naar de Koude Herberg om haar grootmoeder Kelderman, die daar waardin was te helpen. Ze ging dan met de tram van bij de Lindeboom vandaan.

4b De vierde generatie, vaderskant: boerenknecht in Doorwerth

Tot zover heb ik in het verhaal verteld de lijn van mijn moeder gevolgd. Mijn ouders waren neef en nicht. Nu iets over mijn vader.

Hij was de zoon van Johannes (de oudste zoon van de pachter van Everwijnsgoed). Terwijl mijn moeder de dochter is van diens broer Hermanus (de jongste zoon van de pachter van Everwijnsgoed)

Johannes werd stalknecht op de steenoven Rosandepolder. Hij trouwt met Hendrica Janssen die hij op een bijzondere manier beter leerde kennen. Hendrica woonde toen in de Fluitersmaat, nu de Bram Streeflandweg. Zij was de dochter van Janssen die er een kruidenierszaakje had. Mijn grootvader had toen een fiets, zo een met een hoog voorwiel en een klein achterwiel. Hij had zo veel aandacht voor het meisje in de hof, dat hij tegen een steen reed, omsloeg en zo de heg overvloog, aan de voeten van 'zijn' meisje.

Hij was een fanatiek stroper. Hij zette zelf geweren in elkaar van onderdelen die hij op de markt in Arnhem kocht.

De gebroeders Karsch: Johannes Karsch (1863), stalknecht op de Rosandepolder, later werkzaam op de papierfabriek in Renkum. Gerrit (1865), palfrenier bij jonkheer Schimmelpenninck, later bakker en Hermanus (1872), schaapherder en later vrachtrijder.

Ik heb het verhaal gehoord dat hij met paarden van de steenoven naar de paardenmarkt in Utrecht werd gestuurd om de paarden te verkopen. Hij liep de hele weg met de paarden, ging er niet op zitten want hij wilde de paarden niet belasten. Met de paarden die niet verkocht werden, liep hij weer terug naar Doorwerth.
Mijn vader wordt in 1898 op de steenoven geboren. Hij heet ook Johannes maar wordt altijd Janus genoemd. Hij gaat naar school op de Pietersberg en daarna gaat hij - 'met de kost de deur uit' - als knecht werken op de Boersberg. Hij slaapt boven de koeien in de stal en krijgt zijn jaarsalaris in één keer uitbetaald: zes gulden, die hij snel naar zijn moeder brengt.

In 1913 verhuizen zijn ouders naar Renkum waar zijn vader bij de nieuwe papierfabriek gaat werken. Mijn vader gaat ook mee en komt te werken bij boer Van den Born aan de Keijenbergseweg voor wie hij melk moet rondbrengen.
De ouders van mijn vader wonen eerst op de Hogekamp en aan de Molenweg. Vervolgens op de Groenendaalseweg waar zij naast Evers de schoenmaker een dubbel huis kochten; de ene helft werd verhuurd, in de andere helft woonden zij zelf. Ook hadden zij een stukje land in de Fluitersmaat. Dat werd verhuurd en de pachter betaalde in natura: de wintervoorraad aardappelen.

Tijdens de mobilisatie van 1914-1918 werd mijn vader opgeroepen voor dienst in Amersfoort. Eenmaal per week kwam hij met een vriend 's avonds op de fiets naar Renkum voor godsdienstles. Hoe hij dat klaarspeelde is mij een raadsel, op tijd in Renkum te zijn, op tijd weer terug in Amersfoort, fietsend over zandpaden op de hei en 's avonds in het stikdonker weer terug.

In 1918 is hij afgezwaaid en werd hij fabrieksarbeider bij Van Gelder Zn. Zijn vader was overleden en hij was nu kostwinner voor zijn moeder en zuster.
Hij had in dienst EHBO geleerd en was hospik geworden. Op de fabriek kwam hij in de EHBO-ploeg. Hij werd gewaardeerd om de kundige manier waarop hij wonden kon behandelen en verbanden kon leggen. Hij deed dat heel precies.

5 De vijfde generatie: neef en nicht beginnen een eigen bedrijf

Mijn vader en moeder kenden elkaar van jongs af, zij waren immers neef en nicht. Zij ontmoetten elkaar regelmatig bij familie en werden verliefd. De familie was eigenlijk niet blij met dit huwelijk maar heeft zich er ook niet tegen verzet. De grootmoeder van de Koude Herberg - 'oma van de kouwe' zeiden wij altijd - was niet ingenomen met het huwelijk, neef en nicht én dan ook nog hervormd en gereformeerd! Met name vanwege dit laatste kostte het het jonge paar enige moeite om het oma te gaan vertellen. Voor een huwelijk tussen

neef en nicht moest ontheffing worden gevraagd bij de kroon. Dit zou in de familie later nog tweemaal gebeuren, een huwelijk tussen neef en nicht.

Mijn moeder had iets in zich van zakenvrouw of boekhoudster. Voor de huishouding had ze geen echte belangstelling. Samen met mijn vader maakten ze plannen voor een eigen zaak.
Zij wilden zich niet in een hoek laten duwen; mijn vader had al de zorgen voor een vaderloos gezin, mijn moeder voor een moederloos gezin. Dat zij geen geld en geen bezit hadden, alleen zorgen, was niet zo bijzonder. Bij de meeste mensen in het dorp was het niet anders.
Eerst werd er gedacht aan een aardappelhandel samen met zwager Folmer. Er werden zelfs al aardappelzakken en stempels aangeschaft, maar toch ging dit niet door. Waarschijnlijk omdat Leentje, mijn moeder, er niet achter stond en haar zinnen had gezet op een kruidenierswinkel. Ook het idee om met familie in zaken te gaan, sprak haar niet aan. Zij wilde een eigen zaak.

Op deze hoek van de Groenendaalseweg en de Leeuwenstraat zou in 1928 de kruidenierswinkel van mijn ouders verrijzen.

Geld hadden ze niet, maar ze kregen steun van familie. In 1926 koopt mijn vader voor elfhonderd gulden van zijn neef Jan Scheffer een perceeltje grond op de hoek van de Leeuwenstraat en de Groenendaalseweg. Zij laten er een huis met winkel bouwen.
Er schiet een piepklein tuintje over, dat kleine stukje grond zal altijd benut worden voor een kippenhok en boerenkool. Het geld leenden zij van Bart Leeuwis de kolenhandelaar. In 1928 trouwen mijn ouders nadat het huwelijk een paar keer was uitgesteld. Een keer omdat mijn moeder nog onmisbaar was in het ouderlijk huis, een keer omdat de financiering van het nieuwe huis problemen gaf. In 1928 kon mijn moeder haar taak thuis over kon dragen aan een jonger zusje. In hetzelfde jaar betrekken zij het nieuwe huis en openen zij de winkel.

Mijn vader werkte op de fabriek en mijn moeder ging de winkel doen. Het jonge paar had vanaf de eerste dag inwoning, vader bracht zijn moeder en zijn zuster mee. Hun huis aan de Groenendaalseweg werd verhuurd, dat gaf weer inkomsten.
Toen het zusje van mijn moeder ook trouwde kwam de jongste broer van mijn moeder ook inwonen. Haar vader Hermanus verkoopt het huisje aan de beek in januari 1929. Hij ging bij zijn dochter inwonen die een huis op de Waterweg huurde van de woningbouwvereniging.

Er is een verhaal over de oude Hermanus doorverteld. Toen zijn dochter hem vroeg waarom hij niet meer naar buiten ging om een wandelingetje te maken, antwoordde hij dat het nu hooitijd was en hij niet kon aanzien hoe de boeren het hooi maar zo'n beetje op de wagens gooiden. Hij vond het een rommeltje !

Zo kwam er na 125 jaar een einde aan de Engelshof als woonstee van de familie. Er is geen afbeelding van het huisje. In de verkoop advertentie van december 1928 staat dat het huis gedeeltelijk verhuurd was voor f 2,- per week en dat er 12.90 aren grond bij zat. Het huisje wordt ingezet op f 2.600,-[16].

De lening betaalden mijn ouders binnen enkele jaren aan Leeuwis terug, want 'met schuld is het slecht leven'. In 1934 werd ik geboren,

ik zou het enige kind blijven. In het huis woonden toen de jongste broer van mijn vader, zijn zuster en zijn moeder. Later kwam de jongste broer van mijn moeder erbij.

Ik ben hervormd opgevoed. Ik mocht op zondag schaatsen en zwemmen, maar geen geld uitgeven. Ik hoefde niet verplicht naar de kerk. Op zaterdag werden zoveel mogelijk voorbereidingen getroffen om de zondag te ontlasten. Mijn moeder schilde aardappels, maakte groente schoon, braadde vlees zodat het op zondag alleen nog maar opgezet hoefde te worden. Ik denk dat zij deze leefwijze van huisuit hebben meegekregen.

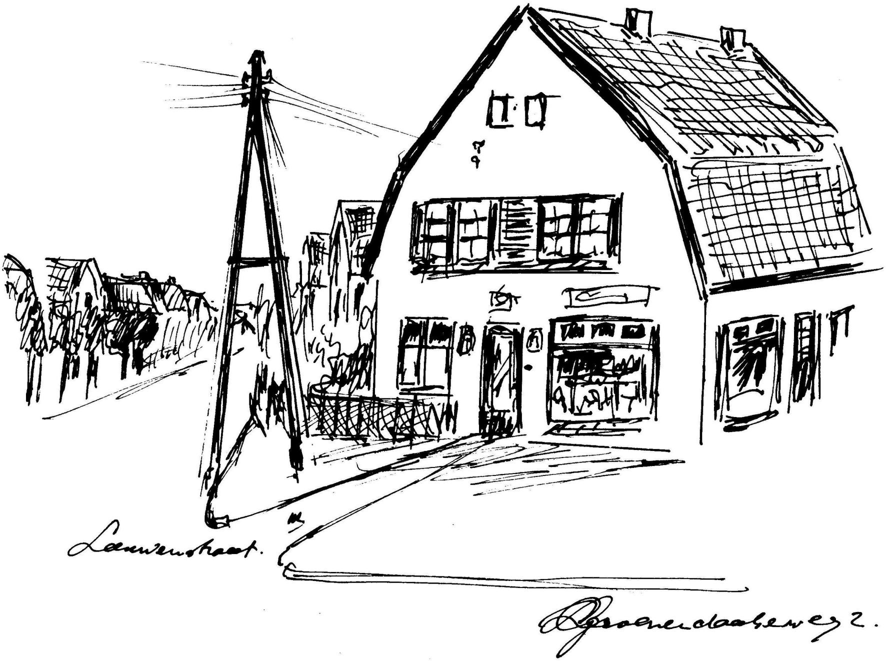

De kruidenierswinkel van mijn ouders in de jaren 1920-1930. Na de oorlog wordt de winkel uitgebreid.

Er waren in Renkum veel kruidenierszaken. Hulsteijn had een winkeltje tegenover mijn ouders. Het was daar precies hetzelfde; de man werkte op de fabriek, de vrouw deed de winkel. Verder waren er Van de Helm, Ten Hoope, later Zijlstra, Beekhuizen, Van Brakel, Van de Born, Van Lee aan de Kerkstraat, Van Dee, Jantje Jacobs, Albert Heijn, Cooperatie, Blij, Wessels (ook op de Groenendaalseweg).

Onze klanten kwamen niet alleen uit de buurt en uit het dorp maar ook van de steenoven op Doorwerth, er kwamen verschillende gezinnen uit Heelsum en een enkel gezin in Wageningen, verder familieleden en andere bekenden.

De winkel had een uitgebreid assortiment: kruidenierswaren, borstelwerken, drogisterij artikelen, sigaretten en luxe artikelen zoals wijn, rookvlees, sigaren, bonbons, kaas.

De taakverdeling was zo dat mijn vader de boodschappen bij de klanten bezorgde en inkocht bij boeren m.n. erwten, bonen en kaas. Moeder deed de winkel en samen met grootmoeder het huishouden. Bijna alle artikelen werden los verkocht, moesten afgewogen worden en gingen in bruin papieren zakjes. De kunst was deze zakken zo goed dicht te vouwen - er was nog geen plakband - dat ze tijdens de fietstocht dicht bleven zitten. Per klant werden de boodschappen in een doosje gepakt. Mijn vader kon dat uiterst efficiënt.

Mijn vader maakte zelf azijn in een kuip in de kelder. In de kelder bewaarde hij ook kaas. Hij ging de boer op om erwten en bruine en witte bonen in te kopen. Om de bruine bonen er extra aantrekkelijk uit te laten zien wreef hij ze in zijn handen op met slaolie.
Natuurlijk kwamen er ook vertegenwoordigers langs, zoals ' 't Heertje' uit Amsterdam met zijn dweilen, sponzen en zemen.

Klandizie vragen hoorde ook bij het werk van mijn vader. Als er nieuwe mensen kwamen wonen, ging hij zijn diensten aanbieden. Hij ging nooit naar dominees en dokters omdat hij vond dat deze mensen toch al veel lastig gevallen werden.

In de oorlog bleef mijn vader aanvankelijk op de fabriek werken en mijn moeder hield de winkel open. Boter, suiker, koffie, snoep, tabak ging allemaal op de bon.
Ieder gezin kreeg via het distributiekantoor bonkaarten. Alleen tegen inlevering van die bonnen kon een bepaald artikel gekocht worden. In de winkel van mijn ouders kwamen op de toonbank busjes van maggiblikjes en buisman, met een gleuf als een spaarpot, waarin de bonnen werden gedaan. 's Zondags zaten ze te plakken met een pot stijfsel, de bonnen gesorteerd op vellen van 100. Die vellen leverde mijn vader dan weer in bij het distributiekantoor in de christelijke school 'Laat de kinderkens tot mij komen' aan de Groeneweg.
Op basis van de hoeveelheid ingeleverde vellen kreeg hij weer een rantsoen toegewezen. Er werd streng gecontroleerd op valse bonnen, dit overkwam mijn vader enkele malen.
Hij hield zich in de oorlog ook bezig met het maken van sigaren en shag van inlandse tabak. Tabak werd door de Landbouwhogeschool verbouwd. Af en toe kwam er een professor op de fiets met pakken tabaksblad achterop. De tabak werd dan gestript, er werden sigaren van gerold of de tabak werd op de vleesmachine in de winkel heel fijn gesneden tot shag. Mijn vader deed dan een paar drupjes dokter Oetker aroma er door. Het eindproduct werd trouwens niet in de winkel verkocht, de professor nam het weer mee.

In de oorlog nam mijn vader ontslag op de fabriek uit angst om in Duitsland te moeten gaan werken. De winkel draaide goed, we konden er van leven. Als kruidenier was mijn vader vrijgesteld van werken in Duitsland, hij zat bij de voedselvoorziening.

De evacuatie is een verhaal apart. Wij zijn uiteindelijk in Scherpenzeel terechtgekomen. Toen we uit Renkum weg moesten hadden mijn ouders de zorg voor de verlamde moeder van mijn vader die bij ons inwoonde. Zij kon niet lopen. Enkel buurtbewoners hielpen met het zetten van wielen onder een leunstoel zodat zij geduwd kon worden. Op deze manier zijn we tot de Waterweg gekomen. Daar stortte het geval al in. Ze kreeg toen een plaatsje op de wagen van boer Peelen.

Toen de oorlog voorbij was kreeg mijn vader permissie om overdag reparaties aan ons vernielde huis te verrichten. Hij maakte één kamer bewoonbaar, daarin sliepen wij met ons vieren, kookten we en woonden we. Beetje bij beetje werd het huis bewoonbaar gemaakt.
De winkel was kapot; in onze schuur werd een noodwinkel gemaakt. Deze winkel werd gebruikt door de drie buurtkruidenieren Hulsteijn en Wessels ontvingen er hun klanten ook. Ik herinner me dat toen er weer elektriciteit was, er buiten op straat een dansfeest werd gehouden mét muziek!

Het ging goed met de winkel, maar er werd ook hard gewerkt. Mijn vader bezorgde in de wijde omgeving boodschappen op zijn transportfiets met bak voorop. Na sluitingstijd - als het gordijn voor de deur ging - kwamen er altijd klanten achterom. Meestal om één artikel. Mijn vader bleef bezorgen op de fiets. 'Zelfstandig Kruidenier' noemde hij zich trots want er kwam meer concurrentie van ketens: in Renkum van de Coöperatie en Albert Heijn. Hij schilderde de letters 'Z.K.' op zijn fiets.

6 De zesde generatie: de vertelster

Ik ben zelf al jong gaan helpen in de winkel. Door de oorlog en de evacuatie - ik was in 1944 tien jaar - ben ik van slag geraakt. Ik ben vreselijk bang geweest en heb veel gehuild. Na de oorlog heb ik op school heb ik mijn draai niet meer kunnen vinden. Na twee jaar op de mulo ben ik thuis gebleven maar echt plezier in helpen in de winkel had ik niet. Ik nam vaak de benen; prachtig vond ik het om met de buurjongens mee te gaan vissen aan de Rijn.
Het was ook mijn taak om boodschappen weg te brengen. Dat was zwaar werk, op de fiets met zware tassen naar de steenoven in Doorwerth over bospaden en 's winters door een dik pak sneeuw! Het liefst ging ik naar Wageningen om te bezorgen. Ik snuffelde dan in de boekwinkels en in de kiosk achter Hotel de Wereld.
Toen ik mijn rijbewijs haalde, hebben we een auto aangeschaft en bezorgde ik de boodschappen per auto. Mijn ouders werden immers ook een dagje ouder.

Ik heb in mijn leven één keer gesolliciteerd en met succes. Dat was op een advertentie van Oranje Nassau's Oord waar een activiteiten-leidster gezocht werd voor halve dagen. Ik heb er jarenlang gewerkt en heb het daar reuze naar mijn zin gehad. Ik kon goed met de bejaarde bewoners overweg. Van handwerken had ik geen verstand, dat heb ik daar geleerd. Ik zong graag de liedjes van weleer en dat sloeg bij de bewoners aan.

Er is in de jaren 60 veel veranderd. De kleine winkeltjes in onze buurt: de kruidenierszaken, de bakker, drogist, sigarenboer, kapper, de platenzaak, het café, zijn verdwenen.
Mijn ouders sloten de winkel in 1969. Mijn vader was 70 jaar en leed aan longkanker. Hij overleed enkele jaren later. De winkel werd verkocht. Mijn moeder en ik kochten een ander huis in Renkum. Zij is ruim 80 jaar geworden.

Ik heb altijd al veel getekend en geschilderd, dat is altijd mijn hobby geweest Tegenwoordig snuffel ik veel in oude kranten en boeken op zoek naar oude berichten en verhalen over Renkum. Ik probeer dan het verhaal in een tekening te verbeelden of een plaatje te maken bij het verhaal. Het liefst teken ik romantische plaatjes. Ik zou nog graag eens een prentenboek willen maken van de alledaagse dingen van vroeger van mijn geboortedorp. Juist 'het kleine gebeuren', die gewone dingen, die je zo makkelijk vergeet, vind ik de moeite waard.

Familie-overzicht

In het familie-overzicht staan zes generaties Karsch, afstammelingen van Hermanus Karsch en Wilhelmina Wolbrink. De namen van de personen die de lijn vormen van dit familieverhaal zijn **vetgedrukt**. De namen van personen waarvan we weten dat zij jong (jonger dan 18 jaar) zijn overleden staan *cursief*.
Een * achter de naam geeft aan dat de persoon de helft van een tweeling is.

1 **Hermanus Karsch (1754-1826) gehuwd in 1777 met Wilhelmina Wolbrink (1738-1830)**

Derk 1780-?
Johannes 1783-?
Antonius 1785-?
Johanna 1786-?
Hendricka 1789-?
Antonia 1792-?
Johannes 1794-1848

2 **Johannes Karsch (1794-1848) gehuwd in 1818 met Gerritje Nuijen (Westhoff) (1791-1868?)**

Hermijna 1818-?
Hendricus 1819-1820
Hendrikus 1821-1830
Jacob 1824-1894
Jan Willem 1827-1830
Jacomina 1830-1830 *
Johannes 1830-1890 *
Hendricus 1833-1834
Gerrit 1835-?

3 Johannes Karsch (1830-1890) gehuwd in 1854 met Luitje van Dreven (1827-1914/1915?)

*Hanneke 1855-1856**
*Johannes 1855-1855**
Hanneke 1857-1926
Jantje 1861-?
Johannes (1863-1926)
Gerrit 1865-1911
Zweer 1867-1885
Gerritje 18..
Hermanus 1870-1870
Hermanus (1872-193.)

4a moederskant:
Hermanus Karsch (1872-193.)gehuwd in 1900/1901 met Geertruida Kelderman (1877-1924)

Luitje 1902
Neeltje 1904
Johannes 1905
Hendrika 1907
Hermina 1908 *
Maria Geertruida 1908 *
Aagje 1910-1911
Hendrik 1913
Johanna 1915-1918

4b **vaderskant:**
Johannes Karsch (1863-1926) gehuwd in 1894 met
Hendrika Janssen

Luitje
Johannes 1897-1974
Everdina
Janna
Dina
Jan

5 **Johannes Karsch (1897-1974) gehuwd in 1928 met**
Luitje Karsch (1902-1986)
Hendrica 1934-

6 **Hendrica Karsch 1934-** heden

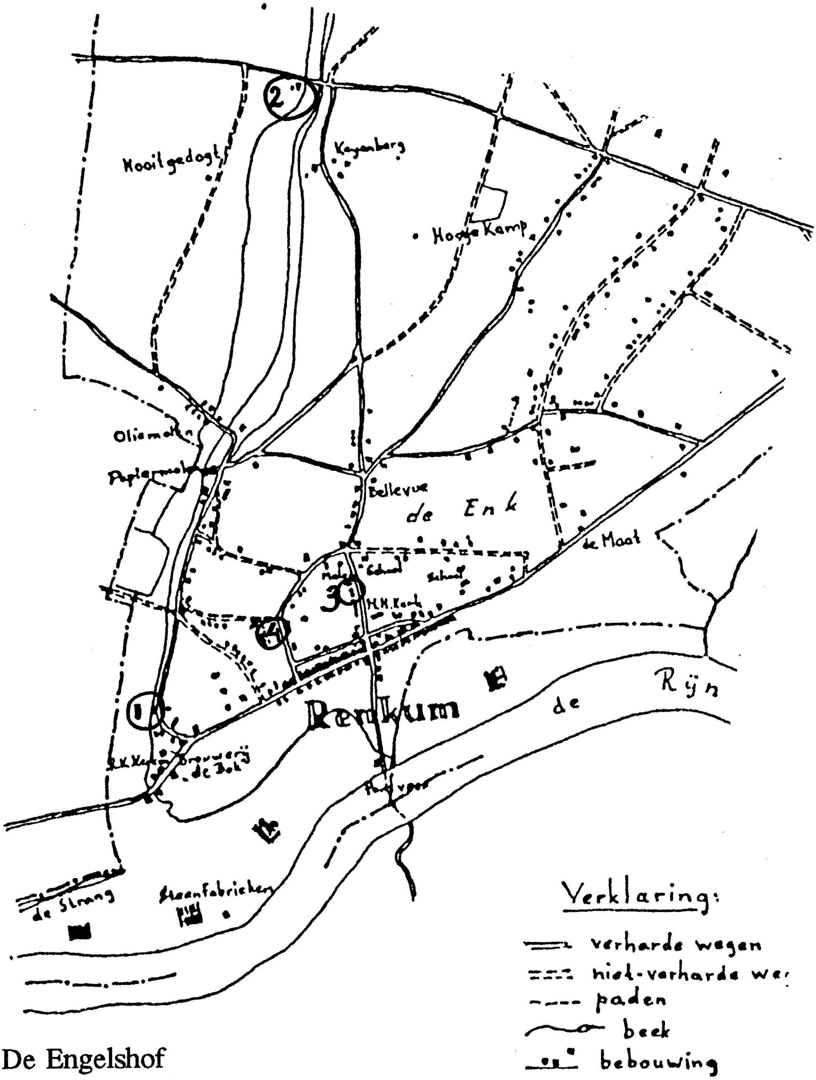

1 De Engelshof
2 Everwijnsgoed
3 Koffiehuis E.v.d. Born
4 Kruidenierswinkel Groenendaalseweg (vanaf 1928)

Kaart van Renkum uit 1889 (Demoed, p. 238).

Noten

1. Hij was een zoon van Johannes Karsch en Wilhelmina Meiners.

2. Trouwakte en overlijdensakte van Wilhelmina Wolbrink.

3. Notariële akte 1803. Zie ook Demoed, Van een groene zoom aan een vaal kleed, p. 200 (1987).

4. Demoed, p. 227.

5. In het pachtcontract van 1882 wordt hij 'landbouwer en voerman' genoemd. In 1889 wordt hij in een verkoopakte van rogge alleen 'landbouwer' genoemd.

6. De andere bewoners/eigenaren waren: Jan van den Born, Gerrit Hulsteijn, Jan Scheffer, Adriaan van Zwaay en Hermann van Brakel. Rijksarchief Arnhem, Arch. G.S. inv. nr. 9622.

7. Het Everwijnsgoed ligt aan de Bennekomseweg in Renkum.

8. Pachtovereenkomst 25 oktober 1882.

9. Wageningsche Courant 27 juni 1889. 16 perc. Rogge op Everwijnsgoed van J. Karsch. Nos. 1-2 bij den tuin, nos. 3-7 achter de boerderij en nos. 8-16 op de Hartensche Eng.

10. Inlichting C. Burgsteijn.

11. Oosterbeeksche Courant 1 maart 1890.

12. Het proces-verbaal van de veiling. De veiling werd op 28 januari 1889 op Everwijnsgoed gehouden door notaris Van Everdingen uit Wageningen.

13. Demoed, p. 240.

14. Deze familie-overlevering hebben we (nog) niet kunnen staven.

15. Oosterbeeksche Courant 23 december 1928.

Bestuur Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum:
drs. J.W.A.M. Verlinden, voorzitter
mw. A. Hoogmoed-Bakker, secretaris
C. Meijer, penningmeester
U.G. Anema
Jkvr. J.W. Beelaerts van Blokland
C. Burgsteijn
mw. H. Groothedde
drs. R.P.G.A. Voskuil

Jhr. mr. H.G. van Holthe tot Echten, ere-voorzitter
S. Datema, ere-lid

secretariaat: Van Schermbeeklaan 2, 6703 GJ Wageningen,
tel. 0317-411488

Commissie activiteiten
U.G. Anema
C. Burgsteijn
mw. H. Groothedde
drs. R.P.G.A. Voskuil

Commissie publicaties
C. Burgsteijn
mw. A. Hoogmoed-Bakker
C. Meijer

Commissie bibliotheek
mw. H. Groothedde
mw. A. Hoogmoed
C. Gerritsen

Bestuur Stichting Museum Veluwezoom:
mr. M.P.G. Derckx, voorzitter
dr. H.J. Leloux, secretaris
mw. A. Th. de Kluis-van Swigchum
D. Huisman, penningmeester
ir. J. W. Kneppelhout
mr. R.G. Fierst van Wijnandsbergen
A. Vanhaelen
D. J. van Veelen
secretariaat: Benedendorpseweg 143, 6862 WG Oosterbeek,
tel. 026-3334025